

بررسی آثار توحید بر شادی و نشاط در زندگی

مهدیه مسعودی^۱

چکیده

در دنیای پرتنش و پیچیده امروز، افراد با چالش‌های روانی و اجتماعی فراوانی روبه‌رو هستند که تأثیرات عمیقی بر کیفیت زندگی آنها می‌گذارد. یکی از منابع اساسی برای دستیابی به آرامش درونی و شادی پایدار، اعتقاد به توحید و عملی ساختن آموزه‌های دینی است. این پژوهش به تحلیل آثار توحید بر شادی و نشاط در زندگی پرداخته و به این سوال پاسخ می‌دهد که چگونه باور به خداوند یکتا و پیاده‌سازی آن در جنبه‌های مختلف زندگی، می‌تواند به کاهش اضطراب‌ها و ایجاد روحیه‌ای شاداب و امیدبخش کمک کند. در این راستا، ابتدا به بررسی آثار توحید اعتقادی نظیر ایمان به خدای یکتا، قطع تعلق از غیر خدا و احساس بی‌نیازی درونی، و امید به رحمت الهی پرداخته می‌شود. سپس، تأثیرات توحید عملی همچون توکل به خدا، رضایت به قضا و قدر الهی، و شکرگزاری در تقویت نشاط رفتاری فرد مورد بررسی قرار می‌گیرد. هدف این تحقیق، تبیین اهمیت توحید در ارتقاء سلامت روانی و شادابی در زندگی است و به شیوه‌ای تحلیلی و بر مبنای مطالعات دینی و روان‌شناختی انجام شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که پیروی از اصول توحیدی، نه تنها در کاهش اضطراب‌ها و تنش‌های روانی مؤثر است، بلکه باعث تقویت نشاط رفتاری و شادابی فرد در مواجهه با چالش‌های زندگی می‌شود. این مقاله با تأکید بر توحید به عنوان عامل اساسی در دستیابی به آرامش و شادی، اهمیت این آموزه‌ها را در فرآیندهای روانی فردی و اجتماعی روشن می‌سازد.

کلیدواژگان:

توحید عملی، توکل بر خدا، شادابی رفتاری، اضطراب‌های آینده، امید به رحمت الهی.

مقدمه

مفهوم توحید در اسلام به عنوان پایه گذار تمام آموزه های دینی، نه تنها به معنای باور به یگانگی خداوند بلکه به معنای تاثیر این باور در تمام جنبه های زندگی انسان است. این اعتقاد به خدای یکتا و قدرت بی پایان او به طور عمیق بر زندگی فردی و اجتماعی انسان ها تأثیر می گذارد، به ویژه در ایجاد شادی و نشاط. ایمان به توحید موجب آرامش درونی و تقویت روحیه می شود؛ چراکه فرد مومن با توکل به خداوند و تسلیم در برابر مشیت الهی، از هرگونه نگرانی و اضطراب رهایی می یابد. قرآن کریم در آیه ۲۸ سوره رعد می فرماید: «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» که نشان دهنده ی ارتباط عمیق ذکر خداوند و آرامش دل هاست. این آرامش درونی از آنجا ناشی می شود که فرد در تمامی شرایط به قدرت خداوند اعتماد دارد و از نگرانی های دنیوی دور می شود. از سوی دیگر، توحید عملی که به معنای اجرای اصول توحیدی در زندگی روزمره است، نیز نقشی کلیدی در ایجاد شادی و نشاط دارد. وقتی انسان به توحید اعتقاد دارد، رفتار و اعمال او به گونه ای خواهد بود که بر اساس توکل به خداوند، رضا به قضا و قدر الهی و شکرگزاری از نعمت ها شکل می گیرد. این اعمال نه تنها به فرد احساس آرامش و رضایت می دهد، بلکه در روابط اجتماعی و مواجهه با مشکلات نیز او را به سوی رفتارهای مثبت هدایت می کند. در واقع، توحید عملی موجب می شود که فرد با شجاعت و اطمینان به زندگی ادامه دهد و در سخت ترین شرایط، احساس شادی و امیدواری کند. بنابراین، توحید به عنوان یک اصل اعتقادی و عملی، نه تنها منبع آرامش درونی است بلکه در رفتارها و تعاملات فردی نیز به شکل ملموسی تأثیرگذار است و می تواند به طور چشمگیری بر سطح شادی و نشاط انسان ها در زندگی روزمره افزوده کند.

علی رغم جستجوهای فراوانی که صورت گرفت منبعی با این عنوان پیدا نشد، اما در ارتباط با این موضوع منابعی یافت شد که عبارتند از:

۱. کتاب «توحید داروی دردها»، به نویسندگی محمد حسن وکیلی، مشهد: آستان قدس رضوی، موسسه خدمات مشاوره ای جوانان و پژوهشهای اجتماعی، چاپ دهم، ۱۳۹۳ که در این کتاب به صورت مختصر و کلی به تعداد اندکی از ثمرات عملی توحید پرداخته ولی در این تحقیق به صورت مفصل، آثار توحید بر شادی و نشاط در زندگی مورد بحث و بررسی قرار گرفته شده است.

۲. کتاب «نوجوان و توحید» به قلم مرتضی بذرافشان، قم: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، چاپ سوم، ۱۳۹۸ است که در این کتاب به صورت کلی به موضوع توحید و تعاریف و تقسیم بندی آن پرداخته شده در حالی که در این پژوهش به صورت تفصیلی و جزئی به آثار توحید بر شادی و نشاط در زندگی پرداخته شده است.

۳. کتاب دیگری با عنوان «توحید در نظام عقیدتی و نظام ارزشی اسلام» توسط آیت الله محمدتقی مصباح، بی‌جا: شفق، چاپ نهم، ۱۳۹۲ که در این کتاب فشرده‌ی سخنرانی‌های استاد مصباح آورده شده که توحید در نظام عقیدتی و نظام ارزشی اسلام مورد بررسی قرار گرفته شده، اما در پژوهش حاضر، به صورت خاص و جزئی آثار توحید بر شادی و نشاط در زندگی مورد بررسی قرار گرفته شده است.

۴. پایان نامه ای با عنوان «ادله توحید ذاتی» در مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته نوشته مصطفی ابوطالب شورکی از باقرالعلوم(ع) اشاره کرد که در سال ۱۳۹۰ دفاع کرده‌اند. نویسنده در پایان نامه‌ی خود به صورت کلی به تبیین ادله توحید ذاتی پرداخته است. وجه تمایز مقاله‌ی پیش‌رو، با این پایان نامه در این است که به طور خاص و جزئی به بررسی آثار توحید بر شادی و نشاط در زندگی پرداخته است.

۵. مقاله ای با عنوان «تحلیل فلسفی نقش توحید در فضایل بینشی، گرایشی و رفتاری در نهاد خانواده» به قلم تقی محدر، مجله: مطالعات اخلاق کاربردی «پاییز ۱۳۹۸، سال نهم- شماره ۳۵ رتبه: علمی- ترویجی ۲۷/ISC/صفحه - از ۳۵ تا ۶۱) ۱۸ که در آن به نقش توحید در فضایل بینشی، گرایشی و رفتاری در نهاد خانواده پرداخته شده ولی این مقاله آثار توحید بر شادی و نشاط در زندگی را مورد بررسی قرار می‌دهد.

۶. مقاله‌ای «نقش بصیرت دینی درمقابله با ناامیدی» توسط اعظم السادات حسینی نسب» در مقطع سطح ۲ عمومی مدرسه علمیه حضرت زینب استان یزد در سال ۱۴۰۳ ارائه شده است که در این مقاله به نقش بصیرت دینی درمقابله با ناامیدی پرداخته شده ولی در این مقاله به آثار توحید بر شادی و نشاط در زندگی پرداخته شده است.

۷. مقاله‌ی دیگری با عنوان «تأثیرات بینشی ایمان در مقابل افسردگی» توسط افسانه دهقانپور در مقطع سطح ۲ عمومی مدرسه علمیه حضرت زینب استان یزد ارائه شده است که در این مقاله به تأثیرات بینشی ایمان در مقابل افسردگی پرداخته شده که به صورت خلاصه و تیتروار به مواردی همچون دوری از غم و اندوه و ترس، احساس توانمندی اشاره شده ولی در این تحقیق، به صورت مفصل، به تأثیرات توحید بر شادی و نشاط در زندگی پرداخته شده است.

در روزگار کنونی که اضطراب، افسردگی و نارضایتی روحی در میان مردم گسترش یافته، بازگشت به معارف توحیدی و نگاه ایمانی به زندگی، ضرورتی انکارناپذیر است. توحید، انسان را از تکیه بر اسباب محدود دنیوی می‌رهاند و به منبع بی‌پایان آرامش و شادی - یعنی خداوند متعال - متصل می‌سازد.

شناخت این حقیقت می‌تواند الگوی سالمی برای سلامت روان، رضایت درونی و نشاط پایدار در جوامع اسلامی ارائه دهد.

هدف این پژوهش، تبیین ابعاد مختلف تأثیر توحید بر شادی و نشاط انسان بر اساس آیات قرآن و روایات اهل بیت علیهم السلام است؛ به گونه‌ای که نشان داده شود ایمان به خدای یکتا، سرچشمه‌ی آرامش، امید و شادکامی درونی است و می‌تواند پایه‌ای برای سبک زندگی مؤمنانه و رضایتمندانه باشد. حال سوالی که در اینجا مطرح می‌شود این است که توحید چه تأثیری بر ایجاد و تقویت شادی و نشاط در زندگی انسان دارد؟ که در ادامه بدان پاسخ داده می‌شود.

الف) مفهوم شناسی توحید

مفهوم «توحید» در لغت، واحد دانستن و یکی شمردن چیزی است، و در اصطلاح علم عقاید و کلام به دو معنا به کار می‌رود: نخست به معنای اعتقاد به وحدانیت خداوند متعال و نفی شریک و نظیر از اوست، که بر این اساس، موحد نیز به کسی می‌گویند که چنین اعتقادی داشته باشد. در معنای دوم نیز، توحید به معنای خداشناسی است که تمام مباحث ناظر به اثبات وجود خدا و اسما و صفات او را در برمی‌گیرد. (موسسه فرهنگی هنری جام طهور، ۱۳۹۵، ص ۱۷۸۰۷)

ب) بررسی آثار توحید بر شادی و نشاط در زندگی

شادی و نشاط، به عنوان یکی از مهم‌ترین جنبه‌های زندگی انسان، نه تنها به سلامت روانی و عاطفی افراد مرتبط است، بلکه می‌تواند به عنوان یک نیروی محرکه برای پیشرفت و شکوفایی عمل کند. در این میان، توحید به عنوان پایه‌ای محکم در ایمان، می‌تواند نقش قابل توجهی در ایجاد و تقویت شادی و نشاط در زندگی ایفا کند. ایمان به خداوند یگانه، با ایجاد حس هدفمندی، امید و ارتباط معنوی، می‌تواند به افراد کمک کند تا در مواجهه با چالش‌ها و سختی‌های زندگی، شادی و نشاط را در وجود خود حفظ و تقویت نمایند. در این مقاله، آثار توحید بر شادی و نشاط در زندگی مورد بررسی قرار خواهد گرفت و در دو دسته زیر به طور مفصل تحلیل خواهد شد:

۱. آثار توحید اعتقادی بر شادی و نشاط درونی

شادی و نشاط درونی، که ریشه در آرامش و اطمینان قلبی دارد، یکی از ارزشمندترین هدایای ایمان به توحید است. اعتقاد به خدای یگانه و یکتا، با ایجاد حس ارتباط عمیق با خالق هستی، می‌تواند به افراد کمک کند تا در مواجهه با چالش‌های زندگی، شادی و نشاط را در وجود خود حفظ کنند. توحید، با پرورش حس اعتماد و امید به رحمت الهی، نه تنها به کاهش نگرانی‌ها و اضطراب‌ها می‌انجامد،

بلکه زمینه‌ساز احساس بی‌نیازی از غیر خدا و اطمینان قلبی می‌شود. در این مقاله، به بررسی آثار توحید اعتقادی بر شادی و نشاط درونی پرداخته خواهد شد:

(اول) ایمان به خدای یکتا و اطمینان قلبی

ایمان به خدای یکتا و اطمینان قلبی از جمله مفاهیم بنیادی دین اسلام است که تأثیرات عمیقی بر زندگی انسان‌ها دارد. در این دیدگاه، انسان با اعتقاد به یگانگی خداوند، از نگرانی‌ها و اضطراب‌های دنیوی رهایی می‌یابد و به آرامش روانی و استواری درونی دست می‌زند. این امر نه تنها در جنبه‌های روحی و معنوی انسان، بلکه در جنبه‌های رفتاری و اجتماعی او نیز اثرگذار است. توحید در اسلام به عنوان اساس باور دینی، موجب ایجاد پیوندی عمیق و مستمر با خداوند می‌شود که انسان را در تمامی حالات زندگی از تسکین و اطمینان برخوردار می‌سازد. در این راستا، قرآن کریم و روایات معصومین علیهم‌السلام همواره بر اهمیت ایمان به خدا و آثار مثبت آن بر سلامت روانی تأکید کرده‌اند. آرامش روانی از مهم‌ترین دستاوردهای ایمان به خدای یکتا است. انسان مؤمن با ایمان به قدرت مطلق الهی، احساس امنیت و اطمینان در درون خود می‌یابد. قرآن کریم در آیه ای این چنین می‌فرماید:

«الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ؛ آنان

که ایمان آورده‌اند و دل‌هایشان به یاد خدا آرامش می‌گیرد، آگاه باشید که تنها به یاد خدا دل‌ها آرامش می‌پذیرد.» (رعد: ۲۸)

آیه به این نکته اشاره می‌کند که یاد خداوند موجب آرامش قلب‌ها می‌شود. این آیه تأکید می‌کند که تنها یاد خداوند است که دل‌ها را آرامش می‌دهد و انسان در سختی‌ها و مشکلات زندگی، از یاد خدا می‌تواند نیرویی برای مقابله با چالش‌ها و دغدغه‌ها پیدا کند. (طباطبایی، ۱۳۶۳، ذیل آیه) این آرامش نه تنها به معنای اطمینان درونی، بلکه به معنای رهایی از استرس‌ها و اضطراب‌های دنیوی است که در اثر توکل به خداوند به دست می‌آید. (نجاتی، ۱۳۶۷، ص ۴۰۸)

در راستای همین مفهوم، توکل بر خداوند و واگذاری امور به او نیز نقش حیاتی در ایجاد آرامش در زندگی انسان دارد. انسان مؤمن با ایمان به اینکه خداوند بر تمامی امور تسلط کامل دارد و در نهایت همه چیز به اراده او وابسته است، از نگرانی‌ها و ترس‌های بی‌مورد رهایی می‌یابد. (همان، ص ۳۷۳) قرآن در این باره می‌فرماید: «وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ؛ هر که بر خدا توکل کند، خدا او را کفایت می‌کند.» (طلاق: ۳) این آیه نشان‌دهنده این است که توکل بر خداوند به انسان اعتماد به نفس می‌دهد و او را از اضطراب‌ها و نگرانی‌های پیرامون آینده حفظ می‌کند. این توکل در واقع موجب تقویت ایمان به قدرت و حکمت خداوند می‌شود و به انسان اطمینان می‌دهد که در هر شرایطی تحت حمایت الهی قرار دارد. (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷، ج ۹، ص ۱۳۴)

جذاب و دوست‌داشتنی تبدیل می‌کند. در واقع، این نوع شکرگزاری به‌طور مستقیم بر نشاط رفتاری فرد تأثیر می‌گذارد و به او کمک می‌کند تا با روحیه‌ای مثبت به زندگی ادامه دهد. (همان، ص ۲۹۷).

در نهایت، شکرگزاری و نگاه توحیدی به نعمت‌ها به انسان کمک می‌کند که نه تنها از لحظات زندگی‌اش بهره‌بردار، بلکه به یک فرد با روحیه سالم و شاداب تبدیل شود. این فرد در برابر چالش‌ها و دشواری‌ها، به جای این‌که از دنیای خود ناامید شود، با ایمان به خداوند و حکمت او به جلو حرکت می‌کند. این نگاه توحیدی، نه تنها موجب افزایش رضایت از زندگی می‌شود، بلکه در نهایت باعث افزایش نشاط و شادی در روح و رفتار فرد خواهد شد.

نتایج نشان می‌دهد که توحید، چه در بعد اعتقادی و چه در بعد عملی، نقشی اساسی در تقویت شادی و نشاط انسان دارد. باور به خدای یکتا با ایجاد احساس امنیت، امید و اطمینان قلبی، دل را از اضطراب‌های بی‌اساس رها کرده و نگاه انسان را به زندگی روشن‌تر و امیدوارانه‌تر می‌سازد. در بُعد عملی نیز، توکل، رضایت به قضا و قدر و شکرگزاری، فرد را از نگرانی‌های آینده و وابستگی‌های فرساینده دور کرده و توان مواجهه آرام و سالم با شرایط زندگی را در او تقویت می‌کند. مجموع این عوامل، زمینه‌ساز نشاط پایدار، آرامش درونی و انگیزه‌مندی بیشتر در مسیر زندگی می‌شود.

نتیجه‌گیری

آثار توحید بر شادی و نشاط در زندگی انسان‌ها از جنبه‌های مختلف قابل بررسی است که این آثار را می‌توان در دو دسته کلی تقسیم‌بندی کرد: آثار توحید اعتقادی و آثار توحید عملی. هر کدام از این ابعاد تأثیرات ویژه‌ای بر روان و رفتار انسان‌ها می‌گذارند که در مجموع می‌توانند به شکوفایی شادی، نشاط، و آرامش درونی منجر شوند.

در بعد اعتقادی، توحید به عنوان ایمان به خدای یکتا و اطمینان قلبی به قدرت و رحمت الهی نقش اساسی در ایجاد امنیت روانی و آرامش دارد. فرد مؤمن که ایمان راسخ به خداوند دارد، از اضطراب‌ها و نگرانی‌های بی‌اساس رها می‌شود و در برابر مشکلات زندگی با اعتماد به خدا، صبر و شکیبایی بیشتری از خود نشان می‌دهد. همچنین، قطع تعلق از غیر خدا و احساس بی‌نیازی درونی موجب می‌شود که انسان، از وابستگی‌های دنیوی رهایی یابد و به خداوند متعال تکیه کند، که این امر سبب تقویت نشاط و شادابی روحی او می‌شود. در این راستا، امید و اعتماد به رحمت الهی هم به عنوان یکی دیگر از آثار توحید، فرد را به سوی دیدگاهی مثبت و امیدبخش سوق می‌دهد که در مواجهه با سختی‌ها و چالش‌ها، او را قادر به ادامه دادن با امید و انگیزه می‌سازد.

در بعد عملی، توکل به خداوند به عنوان یکی از ارکان توحید، موجب رهایی از اضطراب‌های آینده می‌شود. هنگامی که فرد به خدا توکل می‌کند، نگرانی‌ها و استرس‌های مرتبط با آینده را از خود دور کرده و به حکمت و اراده الهی اعتماد می‌کند. این نگرش سبب می‌شود که فرد با آرامش خاطر بیشتری در مسیر زندگی حرکت کند و از اضطراب‌های ناشی از ناآگاهی نسبت به آینده رهایی یابد. علاوه بر این، رضایت به قضا و قدر الهی و شکرگزاری و نگاه توحیدی به نعمت‌ها از دیگر آثار عملی توحید هستند که به انسان کمک می‌کنند تا در مواجهه با شرایط زندگی، به جای احساس نارضایتی و دلخوری، از نعمت‌ها و موقعیت‌های موجود قدردانی کرده و احساس رضایت و شادمانی در دل او جوانه بزند.

در نهایت، ترکیب این دو بعد از توحید - اعتقادی و عملی - در کنار یکدیگر به فرد این توان را می‌دهند که در زندگی خود آرامش، شادابی، و نشاط را تجربه کند و از استرس‌ها و نگرانی‌ها دور شود. این شادابی نه تنها در زندگی فردی بلکه در روابط اجتماعی او نیز نمود پیدا کرده و به طور کلی زندگی‌ای پربار، معنادار و سرشار از نشاط را فراهم می‌آورد.

پیشنها‌ها

برای تقویت شادی و نشاط مبتنی بر نگاه توحیدی، به‌کارگیری مجموعه‌ای از راهکارهای عملی ضروری است؛ راهکارهایی که باورهای قلبی را به رفتارهای روزمره پیوند می‌زنند و زمینه تجربه آرامش و شادابی پایدار را فراهم می‌کنند. در ادامه، مجموعه‌ای از پیشنهاد‌های کاربردی ارائه می‌شود که می‌توانند نقش مؤثری در پرورش نگاه توحیدی و افزایش نشاط در زندگی فردی و اجتماعی داشته باشند که عبارتند از:

۱. تقویت یاد خدا در زندگی روزمره: قرار دادن ذکرهای کوتاه و معنادار در طول روز (مثل لا حول و لا قوّة إلّا بالله) باعث آرامش لحظه‌ای و ایجاد حس تکیه‌گاه می‌شود.
۲. مطالعه مستمر درباره توحید و صفات الهی: آشنایی عمیق‌تر با صفات رحمت، رزاقیت و حکمت خداوند، احساس امید و امنیت روانی را افزایش می‌دهد.
۳. تمرین عملی توکل در تصمیم‌ها: تعیین حدّ تلاش، سپردن نتیجه به خدا، و یادآوری اینکه «نتیجه در دست اوست»، فشارهای روانی را کاهش می‌دهد.
۴. نوشتن روزانه نعمت‌ها برای تقویت شکرگزاری: ثبت حداقل سه نعمت در هر روز، نگاه انسان را از کمبودها به داشته‌ها منتقل می‌کند و نشاط درونی را تقویت می‌نماید.
۵. تأمل در قضا و قدر الهی در رخداد‌های دشوار: تلاش برای یافتن معنای حکیمانه در مشکلات و پذیرفتن اینکه «اتفاقات بی‌هدف نیستند» از شدت غم و نگرانی می‌کاهد.
۶. تقویت انس با دعا و مناجات: انتخاب یک دعا یا مناجات کوتاه و خواندن آن با توجه قلبی، احساس اتصال به خدا و رهایی از تنهایی را افزایش می‌دهد.
۷. هم‌نشینی با افراد اهل ایمان و روحیه‌بخش: ارتباط با افرادی که نگاه توحیدی دارند، نشاط و امید را در انسان تقویت می‌کند و از انتقال نگرانی‌های غیرضروری جلوگیری می‌کند.
۸. تعیین برنامه‌های معنوی کوچک و مستمر: عبادت‌ها و اعمال سبک اما پایدار_مثل نماز اول وقت، خواندن روزانه قرآن، یا چند دقیقه تفکر_اثر عمیق‌تری نسبت به برنامه‌های سنگین و مقطعی دارند.

فهرست منابع

* قرآن کریم.

* نهج البلاغه

کتاب‌های فارسی

۱. امینی، ا. (۱۳۸۰)، آئین همسررداری یا اخلاق خانواده، تهران: اسلامی، چاپ ۱۷.
۲. _____، (۱۳۹۱). خودشناسی، بی جا: شفق.
۳. پسندیده، ع. (۱۳۹۴). الگوی اسلامی شادکامی با رویکرد روان‌شناسی مثبت‌گرا، قم: مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، چاپ دوم.
۴. رضایی اصفهانی، م. ع. (۱۳۸۷). تفسیر قرآن مهر، قم: پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآن.
۵. طباطبایی، م. ح. (۱۳۶۳). ترجمه تفسیر المیزان، ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۶. مصباح یزدی، م. ت. (۱۳۷۲). توحید در نظام عقیدتی و نظام ارزشی اسلام، بی جا: شفق.
۷. _____ (۱۳۷۷). آموزش عقاید، بی جا: شرکت چاپ و نشر بین‌المللی سازمان تبلیغات اسلامی.
۸. مکارم شیرازی، ن. (۱۳۷۱). تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۹. _____ (۱۳۷۷). اخلاق در قرآن، قم: مدرسه علی بن ابی‌طالب (علیه السلام).
۱۰. موسسه فرهنگی هنری جام طهور. (۱۳۹۵). دایره المعارف طهور: فرهنگ و علوم انسانی، اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان.
۱۱. موسوی اصل و دیگران، س. م. (بی‌تا). روانشناسی سلامت، بی جا: سازمان سمت.
۱۲. نجاتی، م. ع. (۱۳۶۷). قرآن و روانشناسی، مترجم: عباس عرب، مشهد: آستان قدس رضوی.
۱۳. مرکز تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه. (۱۳۷۹). مبدا و معاد، بی جا: اداره آموزش‌های عقیدتی سیاسی نمایندگی ولی فقیه در سپاه.

کتاب‌های عربی

۱۴. تمیمی آمدی، ع. (۱۳۶۶). تصنیف غررالحکم و درر الکلم، محقق/مصحح: مصطفی درایتی، قم: دفتر تبلیغات.

۱۵. _____ . (۱۴۱۰). غررالحکم و درر الکلم، محقق / مصحح: سید مهدی رجائی، قم: دار الکتاب الإسلامی.

۱۶. فتال نیشابوری، م . (۱۳۷۵) . روضه الواعظین و بصیره المتعظین، قم: رضی.

۱۷. کلینی، م ی، (۱۴۰۷) ، الکافی، محقق: علی اکبر غفاری، تهران: دارالکتب الإسلامیه.

۱۸. لیثی واسطی، ع، (۱۳۷۶) ، عیون الحکم و المواعظ، محقق / مصحح: حسین حسینی بیرجندی، قم: دار الحدیث .

۱۹. مجلسی، م. (۱۴۰۳). بحار الأنوار، بیروت: احیاء التراث العربی، ق.

۲۰. نوری، ح ، (۱۴۰۸) . مستدرک الوسائل و مستنبط الوسائل، بیروت: موسسه آل البيت.

پایان نامه ها و مقالات

۲۱. شریفی، م، (۱۳۹۱) . درآمدی بر رویکرد اسلامی درمان افسردگی با محوریت صحیفه سجادیه، موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی.

۲۲. عباس نژاد و همکاران، م، (۱۳۸۹) . اسلام و بهداشت روان ۲، بنیاد پژوهشهای قرآنی حوزه و دانشگاه، ص ۲۴۳ تا ۲۴۵.